Met een deel van de afbeeldingen gepubliceerd in *HeerlijkHeden*, tijdschrift over de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek nr. 182 (najaar 2019), p. 3-8.

Uitzicht vanaf de Belvedère van Groenendaal

Jan Holwerda

In 1847 beschrijft de anonieme auteur van *Wegwijzer in Haarlems omstreken* het uitzicht vanaf de Belvedère van Groenendaal te Heemstede: 'Thans begeeft ge u naar het zeer nabij gelegen landgoed van den Heer Hope, Groenendaal en Bosbeek genaamd, en verzoekt den tuinman het straks genoemde Belvedère te mogen beklimmen. Hij zal u langs bevallige paden en wateren derwaarts leiden, en u doen zien, hoe de Kunst hier de Natuur is te gemoet gekomen; hoe hier alles te zamen liep, om, van dezen heuvelachtigen grond, een der fraaiste plekjes van Nederland te maken. Maar opgetogen zult gij staan, wanneer ge u op het hoogste gedeelte van het Belvedère bevindt; wanneer ge van daar, ten westen, het oog op Zandvoort slaat, het verder naar Haarlem wendt en zoo vervolgens naar Amsterdam: wanneer ge, zuidwaarts, Leydens Hooglandsche kerk, voorts Rynsburg, Noordwijk - en ten laatste de zee ontdekt. Gewis zoudt ge wenschen hier eenige uren te vertoeven, om zoo veel schoons, in al deszelfs bijzondere doelen, te kunnen nagaan…'[1]

Ansichtkaart *Belvèdére Groenendaal* (Vincent Martin)

Sindsdien worden de uitzichten vanaf de in 1838/1839 gebouwde, in 1864 gerestaureerde en in 1965 afgebroken Belvedère geroemd. Herinneringen aan die uitzichten, het van jongs af aan veelvuldig bezoeken van Groenendaal en een lang gekoesterde wens om de Belvedère te herbouwen waren voor broer en zus G.H. Bids en H.G Bids aanleiding om eind 2018 een schenking van € 500.000 voor herbouw van de Belvedère aan de gemeente Heemstede te doen.

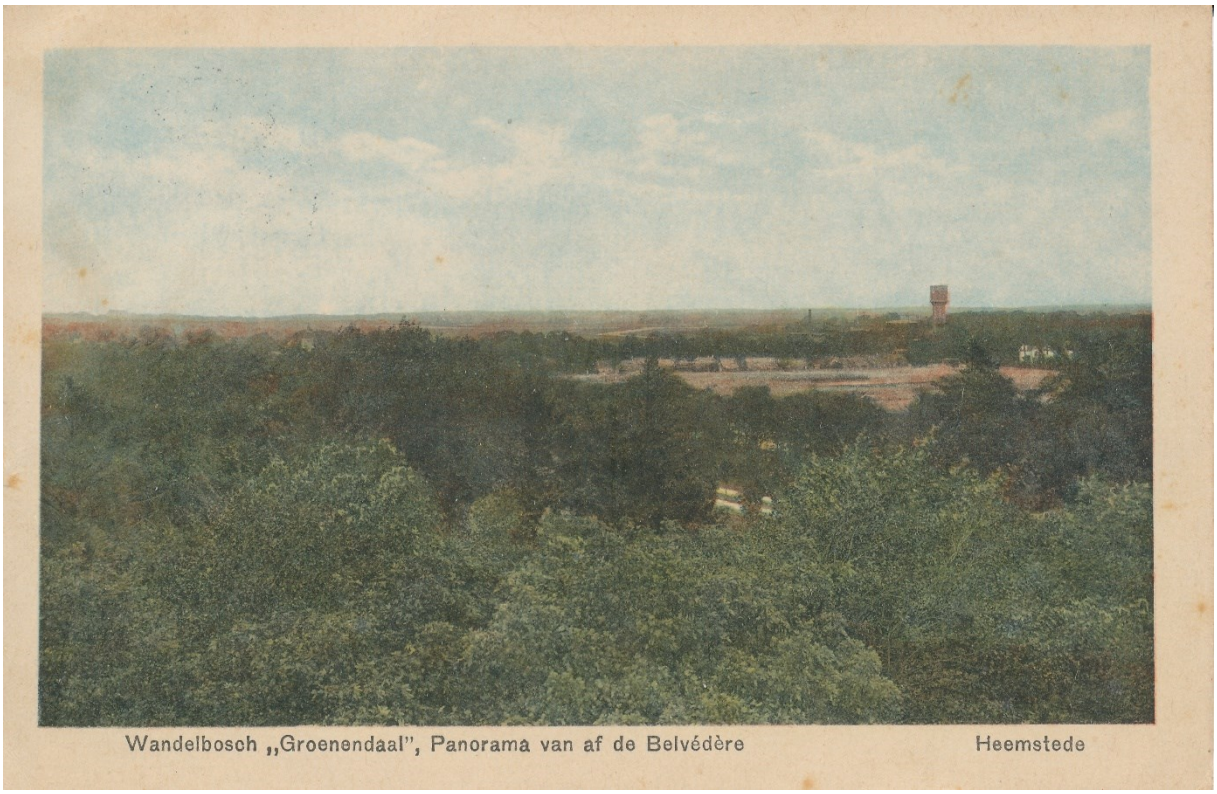

Ansichtkaart *Wandelbosch 'Groenendaal', panorama van af de belvédère* (Vincent Martin)

Gebouwd, gerestaureerd en gesloopt

Ten tijde van Henry Philip Hope (1774-1839) werd de Belvedère in 1838/1839 naar ontwerp van de Amsterdamse architect John Thomas Hitchcock (1812-1844) gebouwd.[2] Een bezoekersregister laat vermoeden dat het op 13 juli 1839 was gereedgekomen en vanaf 24 juli 1839 opengesteld; Henry Philip stierf een half jaar later op 5 december 1839 in Bedglury Park in Kent (UK). Een bewaard gebleven steen met het jaartal 1864 moet herinneren aan een onder Adrian Elias Hope (1845-1919) uitgevoerde restauratie. Veel later, in de jaren zestig van de twintigste eeuw, was de Belvedère niet meer in gebruik. Hoge bomen in de nabijheid van de toren belemmerden het uitzicht en een lonende exploitatie bleek niet meer mogelijk. Na sluiting verslechterde de toestand van het gebouw en raakte het in verval. Daaropvolgende plannen voor een restauratie en verhoging door het aanbrengen van een tussenverdieping, omwille van hernieuwd uitzicht over de hogere bomen, betekenden een dusdanig grote investering dat het college van burgemeester en wethouders deze niet verantwoord achtte. Het raadsbesluit d.d. 26 augustus 1965 resulteerde vervolgens in de sloop van de Belvedère.[3]

Gezigt naar het belvedére van Bosbeek en Groenendaal, Petrus Josephus Lutgers (SP Lohia Collection)

Opgedragen aan Henry Philip Hope

De Belvedère is opgenomen in een van de laatste afleveringen (1844) van het tussen 1838 en 1844 in negentien afleveringen verschenen *Gezigten in de omstreken van Haarlem* van Petrus Josephus Lutgers. Betreffende afbeelding biedt een *Gezigt naar het belvedére van Bosbeek en Groenendaal*. Tot nu was dit de oudst bekende afbeelding met de Belvedère. Tot nu, want recent achterhaalde auteur (online) in de USA een set tekeningen en aquarellen met huize Bosbeek, mogelijk de originele tekening van huize Bosbeek door Lutgers, de portierswoning aan de Herenweg ('Lodge'), een ontwerp voor vergroting van de boerderij van Bosbeek en Groenendaal, een tweetal tuinontwerpen voor Bosbeek, een tekening van de Belvedère in jonge bebossing aan het einde van een oplopend pad, en acht tekeningen met het uitzicht vanaf de Belvedère in acht achtereenvolgende richtingen, met acht 'legendatekeningen' waarop aangegeven wat betreffend uitzicht zoals te bieden heeft. Tot slot is er een omslag met de titel: 'Panorama général des environs des campagnes Boschbeek et Groenendaal propriétés dans les domaines du serenissime Mr H. Ph. Hope. Dessinés d'aprés nature et lui dedié respectueusement par son très obeïsfant serviteur G. J. Schouten'. Onder de titel is de afbeelding van huize Bosbeek als opgenomen in *Gezigten in de omstreken van Haarlem* opgeplakt.[4]

Het materiaal is ongedateerd, maar de omslag geeft aan dat het is opgedragen aan H. Ph. Hope die eind 1839 is overleden en van 1832 tot dan eigenaar van Groenendaal was. Aangezien de Belvedère in 1839 voltooid was zullen de tekeningen van Belvedère en uitzichten meest waarschijnlijk uit 1839 dateren. Genoteerde G. J. Schouten betreft Gerrit Jan Schouten (1815-1878), schilder, tekenaar,

veilinghouder, kunsthandelaar en veilinghouder en mede-eigenaar van de firma Van Pappelendam en Schouten.[5]

De Belvedère van Groenendaal, Gerrit Jan Schouten (Yale Center for British Art)

De Belvedère zelf

De aquarel met de Belvedère brengt de hoogte waarop deze staat door een oplopend pad treffend in beeld. De locatie betreft een opgehoogde duintop van circa 17 meter +NAP (nabijgelegen duinen reiken 8 tot 10 meter +NAP en afgezande weiden liggen op circa 0 meter NAP). De jonge bebossing onderstreept de vastlegging in beeld kort na realisatie. Onderbouw en middendeel van de Belvedère kennen een octogonale (achthoekige) plattegrond. Ertussen is een overstekend dak met blauwgeverfde ribben, steunend op pilaren. Verder zijn dan al twee balustrades zichtbaar (literatuur geeft aan dat de tweede balustrade uit 1864 zou dateren) en was er op dat moment nog geen sprake van een halfronde bekroning op de top. Inwendig was in de as van het gebouw een wenteltrap van 68 treden geconstrueerd, rustend op drie ijzeren spijlen. De navolgende acht uitzichten in acht richtingen passen bij de achthoekige plattegrond en acht ramen van de Belvedère.

De gezichten en 'legendatekeningen'

De onderstaande serie begint met een gezicht in noordoostelijke richting, op de kerk van Heemstede en vervolgt met de wijzers van de klok. De aquarellen geven niet alleen een indruk van hetgeen tot de verre horizon buiten Groenendaal en Bosbeek ligt, maar gunnen ook een blik op een ander binnen de parkgrenzen. Veel bomen en bos, wegen en paden, een waterpartij aan de westzijde van de Belvedère, en aan de noordwest- en noordzijde een meer open landschap met een kale heuvel met bank en uitzicht (ook nu nog als hoogte herkenbaar), en weiden met witgeverfde houten afrastering, met in de weiden kleine boomgroepen in dito afrastering.

Gezicht richting het noordoosten, op Heemstede en het Haarlemmermeer, Gerrit Jan Schouten (Yale Center for British Art)

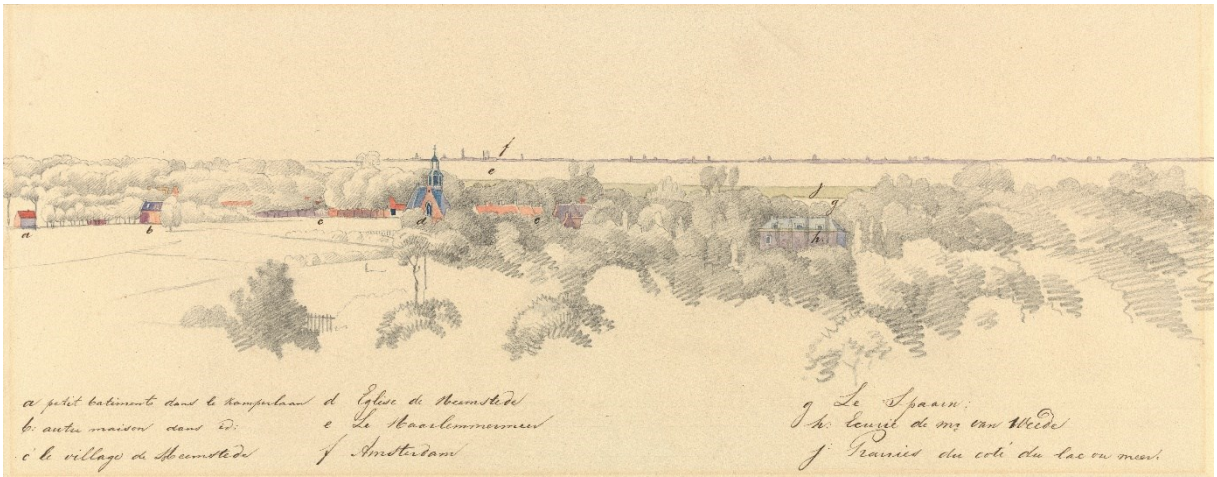

a: petit batiment dans le Kamperlaan
b: autre maison dans id:
c: le village de Heemstede
d: Eglise de Heemstede
e: Le Haarlemmermeer
f: Amsterdam
g: Le Spaarn
h: Ecurie de mr van Weede
j: Prairies du cotê du lac ou meer

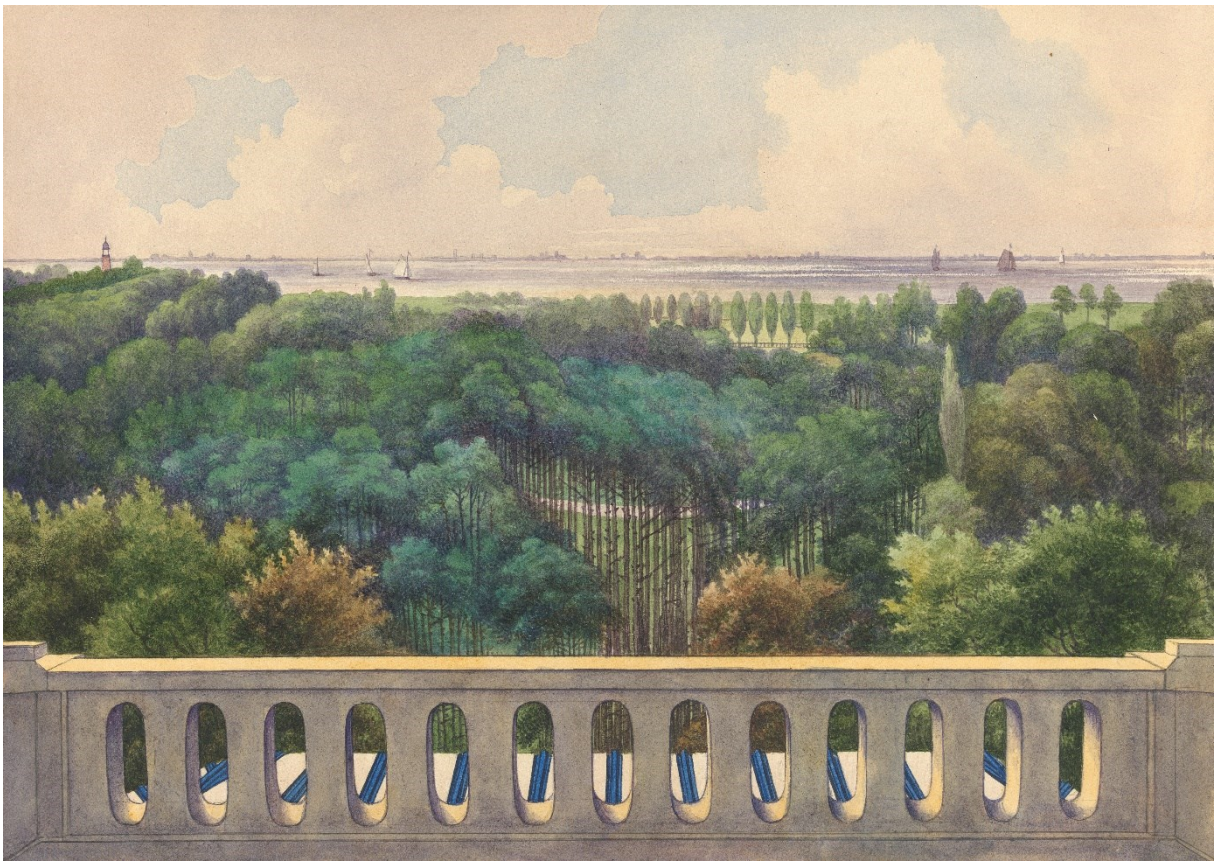

Gezicht richting het oosten, op het Haarlemmermeer, Gerrit Jan Schouten
(Yale Center for British Art)

a: fanal de vaisseau à l'entrée du Spaarn
b: villages du l'autre cotê du lac
c: le village d'Alsmeer
d: le lac ou Haarlemmermeer
e: prairies du cotê du lac
f: Espèce de separation des domaines

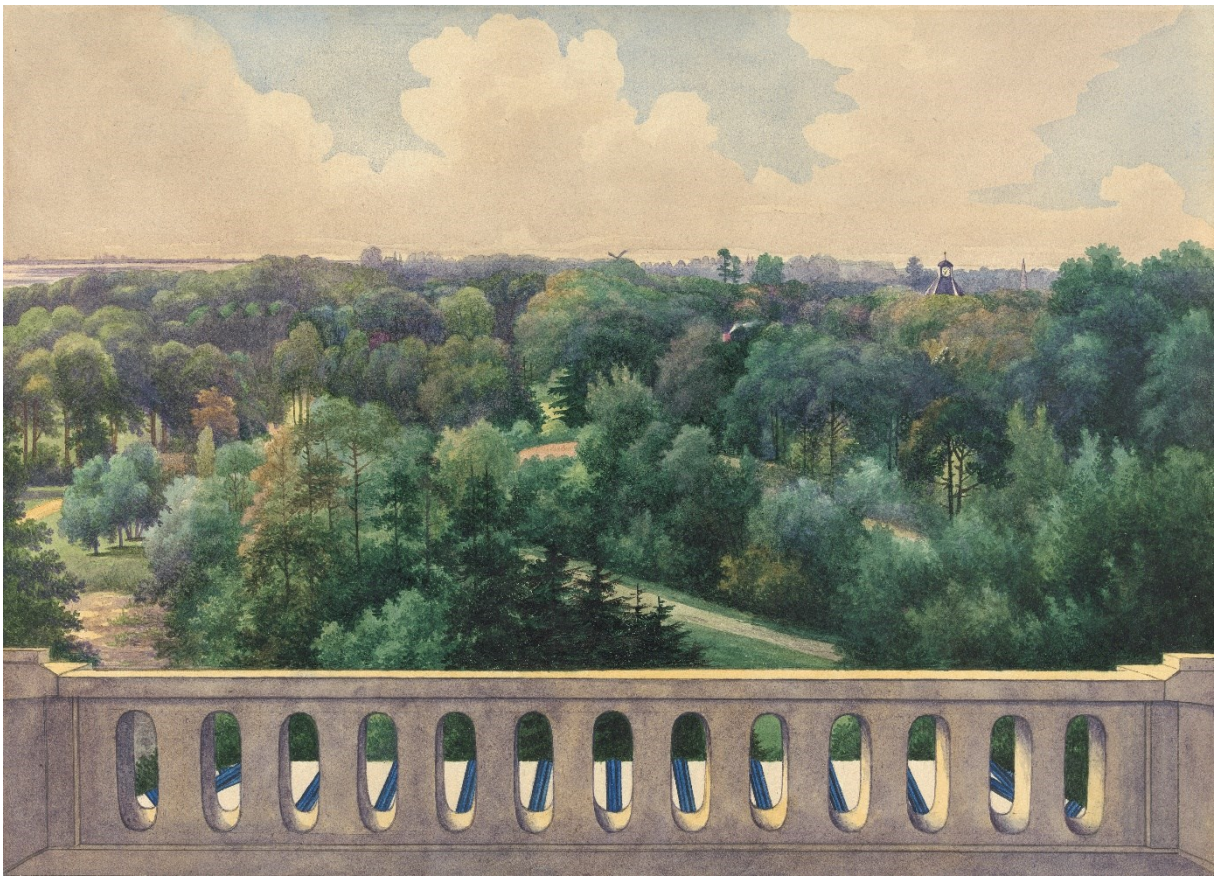

Gezicht richting het zuidoosten, richting De Glip en Bennebroek, Gerrit Jan Schouten
(Yale Center for British Art)

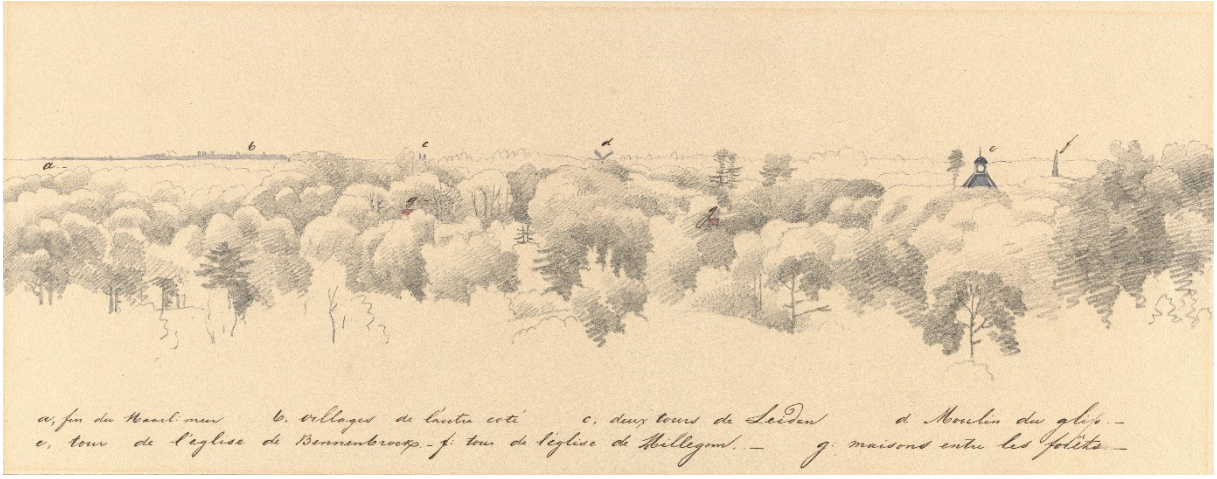

a: fin du Haarlemmermeer
b: villages de l'autre coté
c: deux tours de Leiden
d: Moulin du glip
e: tour de l'eglise de Bennenbroek
f: tour de l'eglise de Hillegom
g: maisons entre les forêts

Gezicht richting het zuiden, richting Lisse en de duinen, Gerrit Jan Schouten
(Yale Center for British Art)

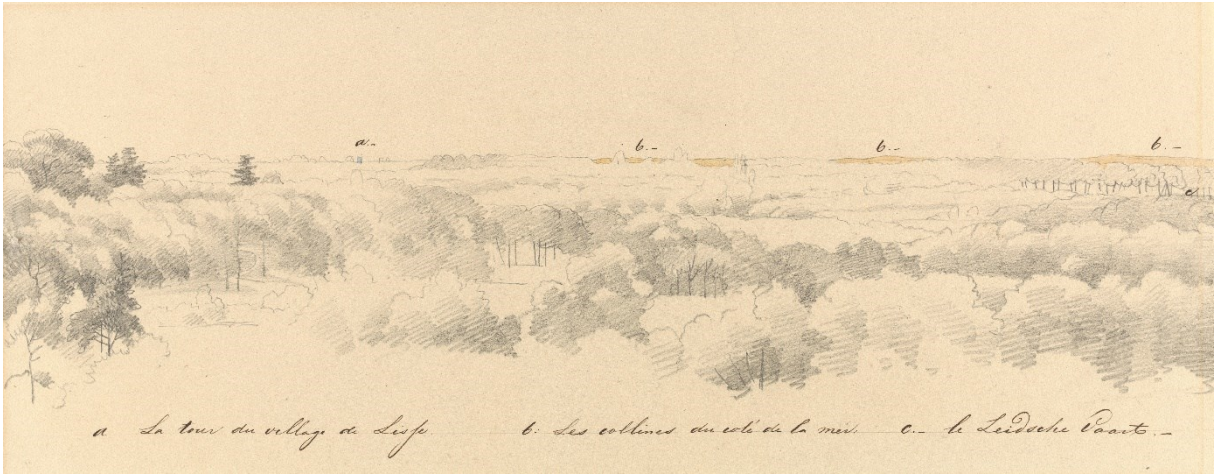

a: la tour du village de Lisse
b: les collines du coté de la mer
c: le Leidsche Vaart

Gezicht richting het westen, op Leyduin en Zandvoort, Gerrit Jan Schouten
(Yale Center for British Art)

a: Le Leidsche vaart
b: les collines ou dunes
c: la campagne leiduin de Mr van Lennep
d: la maison de bains à zantvoort
e: l'Eglise à zantvoort
f: petite maisonnette

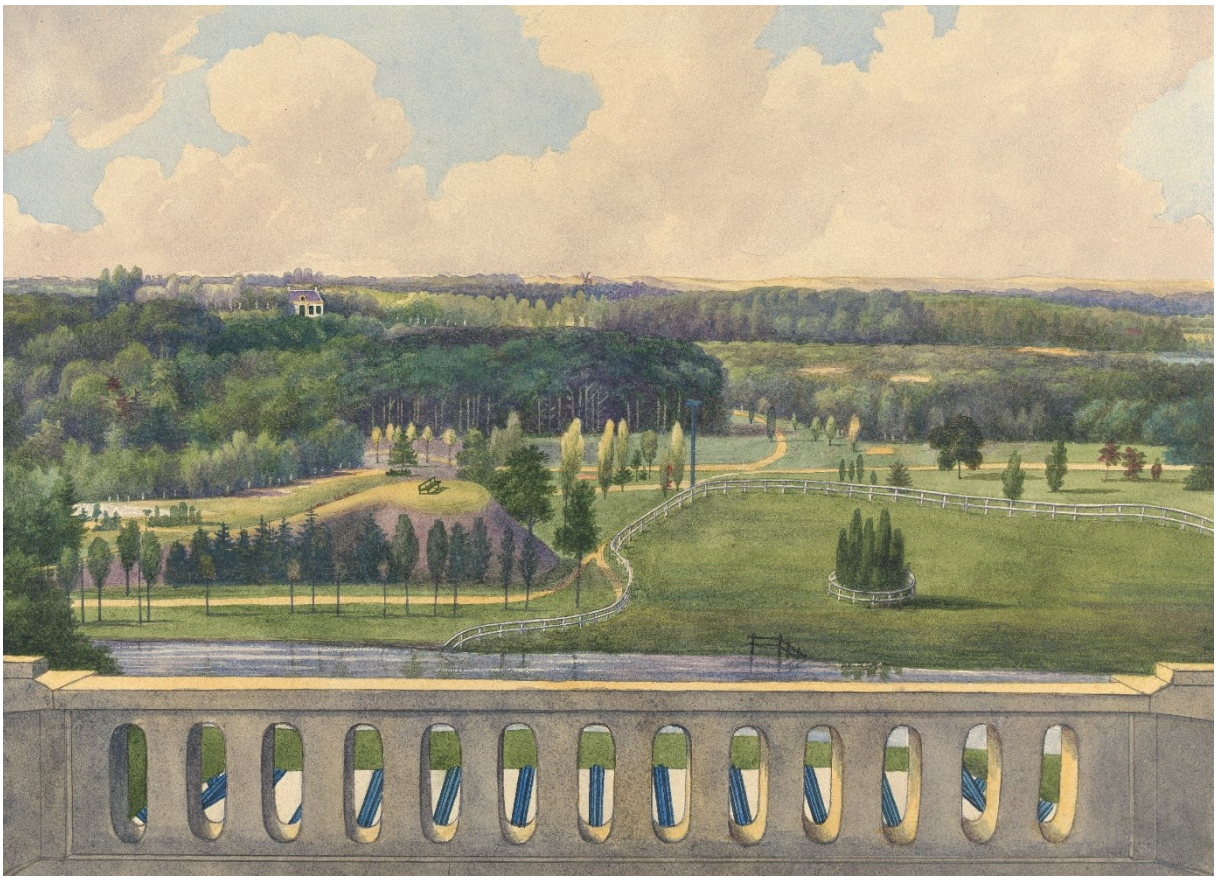

Gezicht richting het noordwesten, op Ipenrode en de duinen, Gerrit Jan Schouten
(Yale Center for British Art)

a: les collines ou dunes
b: la campagne Ipenrode de Mr Dedel
c: moulin aux bleds
d: continuation des dunes

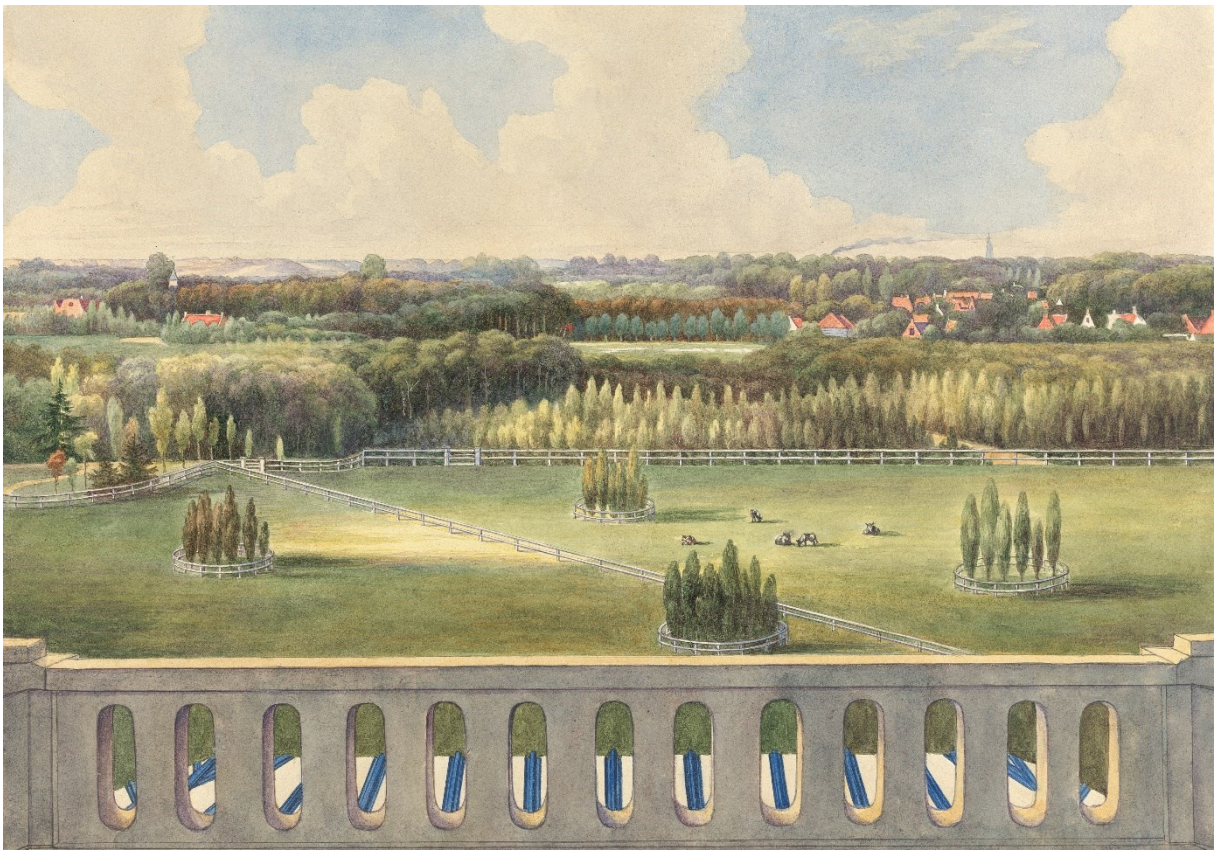

Gezicht richting het noorden, tussen Posthuis en Zandvaard, Gerrit Jan Schouten
(Yale Center for British Art)

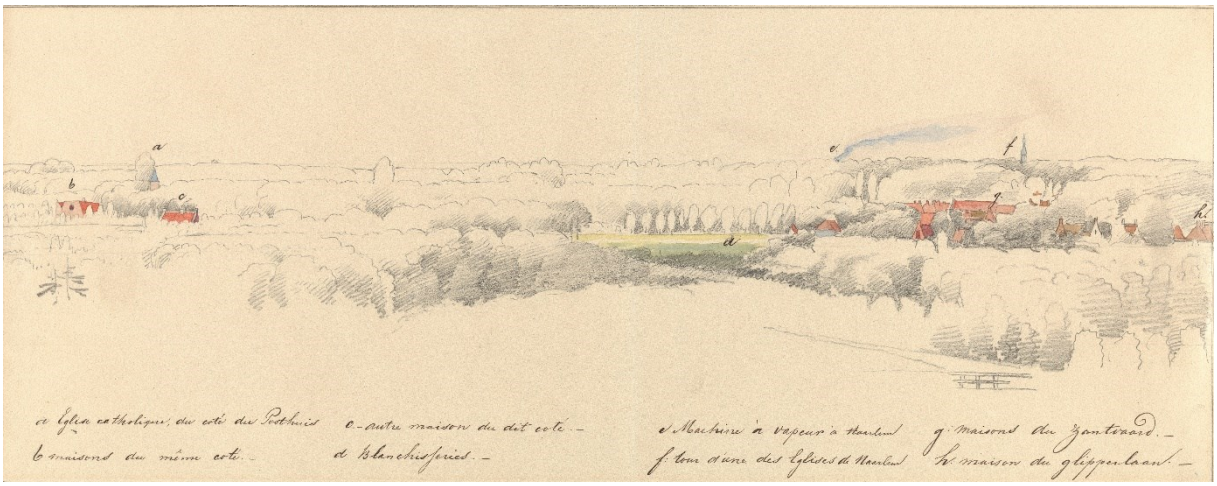

a: Eglise catholique, du coté du Posthuis
b: maisons du même coté
c: autre maison du dit coté
d: Blanchisseries
e: Machine à vapeur à Haarlem
f: tour d'une des Eglises de Haarlem
g: maisons du zandvaard
h: maison du glipperlaan

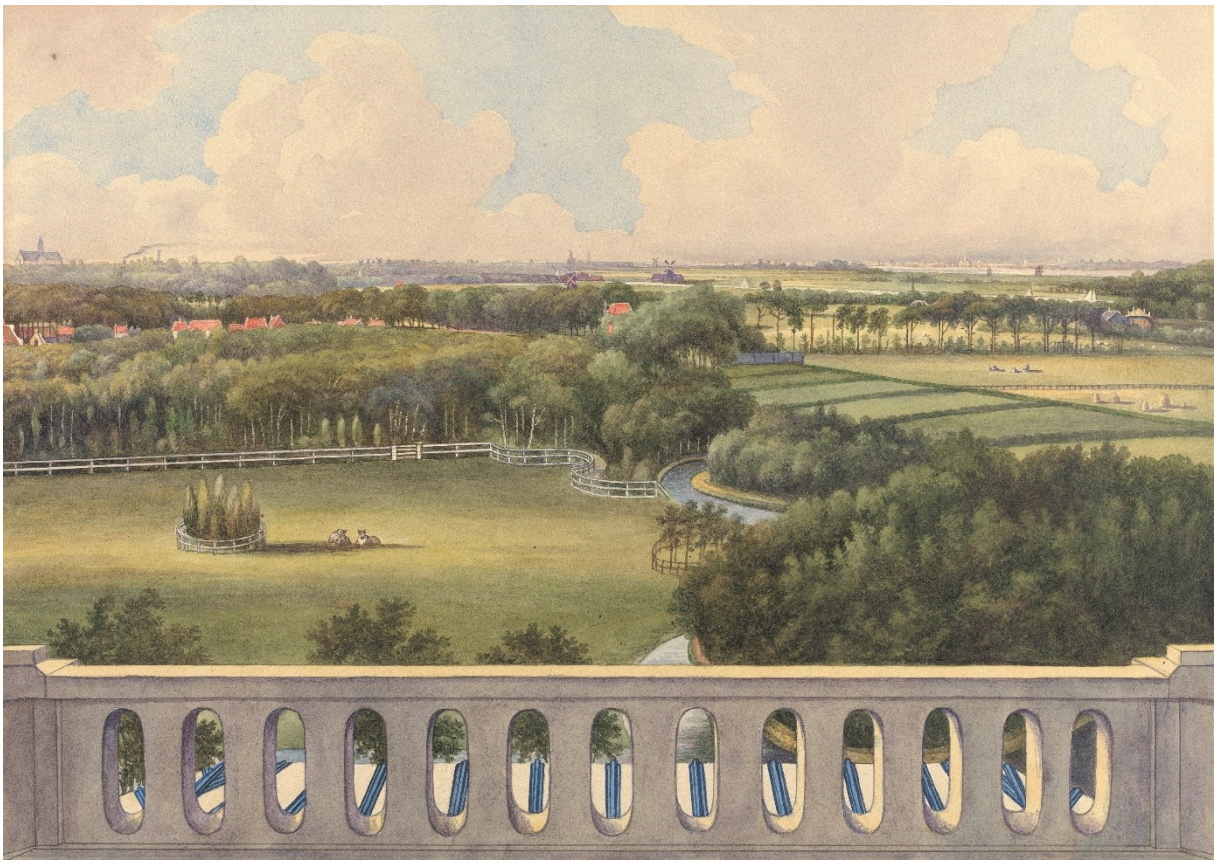

Gezicht richting het noorden, tussen Haarlem en de Spaarne, Gerrit Jan Schouten
(Yale Center for British Art)

a: Cathédrale ou grande Eglise à Haarlem
b: machine à vapeur de calicots
c: petite Eglise à Haarlem
d: maisons du Zantvaart
e: villages du cotê de Zaandam
f: moulins à eau et autres
g: le Spaarn (rivière)
h: Zaandam
j: L'Y
k: le glipperlaan
l: chemin conduisant à boschbeek a travers les champs

Groen Verleden | Jan Holwerda
www.groenverleden.nl | info@groenverleden.nl

Noten

[1] *Wegwijzer voor de inwoners van Rotterdam, Schiedam, Delft en andere plaatsen in de nabijheid van den Hollandschen Spoorweg, welke zouden wenschen op één dag heen en weder, een uitstapje te doen, naar de omstreken van Haarlem*, Haarlem 1847, p. 9. Deze publicatie werd in het jaar erop uitgebracht onder de kortere titel *Wegwijzer in Haarlems omstreken*, Haarlem 1848.
[2] Johannes Immerzeel, *De levens en werken der hollandsche en vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van het begin der vijftiende eeuw tot heden*, deel 2, 1843, p. 40-41. Immerzeel spreek over John Thomas Hitcheock. Met de gecorrigeerde naam Hitchcock volgen Christiaan Kramm, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*..., 1859 en Abraham Jacob Van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden*..., 1862. En meer recent Jaap Verschoor (eindred), *Groenendaal, van buitenplaats tot wandelbos*, 2013, p. 178-179 en Wilfred van Leeuwen, John Thomas Hitchcock (1812-1844). Architectuur in tijden van cholera en krimp, *Binnenstad* 273 (2015).
[3] Hans Krol, Librariana, https://ilibrariana.wordpress.com/2012/01/10/groenendaal-literatuur/.
[4] Yale Center for British Art, New Haven, Connecticut (USA), Paul Mellon Collection. Werken op naam van Gerrit Jan Schouten.
[5] Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, https://rkd.nl/nl/explore/artists/71087.